IZ BOGATE RIZNICE APOSTOLSKOG ARHIVA SVETE STOLICE. KATOLIČKA CRKVA U FNRJ 1946. – 1947.

Bojan Ivešić, *Izvješće mons. Josepha Patricka Hurleyja o religijskim prilikama u Jugoslaviji od veljače 1946. do veljače 1947. Svjedok procesâ protiv Alojzija Stepinca, Petra Čule, Nikole Bilogrivića i Felixa Niedzelskog.* Mostar: Hrvatski dom Herceg Stjepan Kosača, 2025., 318. str.

Knjiga Bojana Ivešića na 318 stranica donosi izvješće mons. Hurleyja, regenta Nuncijature u Beogradu u periodu između veljače 1946. i veljače 1947. Knjiga se sastoji od tri poglavlja koje prate Predgovor, Uvodne misli i Uvod te na kraju vrijedni dodatci izvornika na engleskom i latinskom jeziku zajedno s Pogovorom.

Arhivska građa je prvo neiscrpan, a potom i neosporan, bogat rudnik informacija i kao takva obara pojedine tijekom povijesti nametnute teze otvarajući čitatelju sasvim nove horizonte. Ti novi horizonti potom rađaju raznim pitanjima koja se mogu svesti na onu staru latinsku izreku koja veli: Audiatur et altera pars! (Neka se čuje i druga strana!). Nakon što se pročita knjiga Bojana Ivešića *Izvješće mons. Josepha Patricka Hurleyja o religijskim prilikama u Jugoslaviji od veljače 1946. do veljače 1947. Svjedok procesâ protiv Alojzija Stepinca, Petra Čule, Nikole Bilogrivića i Felixa Niedzelskog,* sva se postavljena pitanja zapravo mogu svesti na jedan temeljni zaključak: „A možda i nije bilo sve onako kako su nas učili!“

U ovoj knjizi autor odmah u **Uvodu** predstavlja lik J. P. Hurleyja i njegovu misiju regenta Apostolske nuncijature u FNR Jugoslaviji od 1946. do 1950. godine. To razdoblje Autor naziva „možda najtežim i najopskurnijim“ (str. 13) u postratnoj Jugoslaviji u kojoj se našla Katolička Crkva u Hrvata jer iz njegovih izvješća očita je povijesna činjenica da je „nakon Drugog svjetskog rata krenula višegodišnja osveta nove političke i vojne vlasti“ (str. 13) koja je po svojem bitnom komunističkom ustrojstvu mrzila općenito religiju, a pogotovo Katoličku Crkvu.

J. P. Hurley je bio svjedok velikom broju važnih povijesnih događaja koji su nakon Drugog svjetskog rata pogodili našu Crkvu u Hrvata, te stoga njegovo izvješće predstavlja ono što spomenuta latinska izreka kaže – *Audiatur et altera pars!* – jer puno je vremena i resursa potrošila poslijeratna Jugoslavija na kreiranje povijesti po vlastitom „ukusu“.

U **Prvom poglavlju**, predstavljajući J. P. Hurleyja kao regenta Apostolske nuncijature u FNRJ, autor započinje s činjenicom – koja nije rijetka ni danas – u kojoj se obično stavlja negativni narativ

svakog djelovanja države Vatikana, pogotovo na ovim prostorima i pogotovo u kontekstu komunističke Jugoslavije o čemu smo se godinama naslušali! U takav povijesni i politički kontekst – suprotan, dapače protivan, svakom diplomatskom djelovanju države Vatikan – smješta se i djelovanje J. P. Hurleyja koji je početkom 1946. godine imenovan regentom Apostolske nuncijature u FNRJ sa sjedištem u Beogradu.

Svakako da je ta njegova diplomatska misija neizmjerno blago za svakog ozbiljnog povjesničara koji se bavi ovim razdobljem jer je riječ o izvorima koji su nastali iz pera jednog očevidca i svjedoka toga vremena i događaja u njemu. Međutim, riječ je i o situaciji i prilikama u kojima se našla Katolička Crkva u Hrvata nakon Drugog svjetskog rata, pogotovo što se tiče suđenja Katoličkoj Crkvi u osobama pojedinih klerika i laika koji su ovdje opisani. Tim praćenjem procesâ i sastavljanjem izvještajâ mons. Hurley je jasno dao naznačiti, kao svjedok i „strani promatrač", kako je u konačnici riječ o suđenju cjelokupnoj Katoličkoj Crkvi u komunističkoj Jugoslaviji.

U kontekstu djelovanja mons. Hurleyja u FNRJ, autor predstavlja i kratak povijesni pregled diplomatskih odnosa između Svete Stolice i prve i druge Jugoslavije. Autor također donosi i Hurleyjevu biografiju koja sadržava za nas važne informacije o njegovu izboru i imenovanju te o političkoj i religijskoj situaciji u tadašnjoj Jugoslaviji. Ukratko: ta se situacija, prema njegovim riječima, koje autor prenosi, samo „po imenu razlikuje od otvorenog progona" (str. 29).

Osim toga, za nas su vrlo važne i upute koje je mons. Hurley dobio od Svete Stolice za područje na koje je upućen djelovati, a koje se svode u pet glavnih područja vezano uz njegove zadaće (str. 29-37): a) papinski predstavnik; b) kontakt s biskupima; c) imenovanje biskupa; d) protukatolička propaganda u Jugoslaviji; e) odnosi s crkvenim i civilnim osobama te s članovima diplomatskog zbora. Upute su imale primarnu zadaću pokušaja poboljšanja pozicije Katoličke Crkve u FNRJ.

U **Drugom poglavlju** autor knjige je predstavio prvu godinu diplomatske misije i službeno izvješće Apostolske nuncijature u Beogradu (1946. – 1947.), što predstavlja središnji dio knjige u kojem autor prije svega donosi prve dojmove mons. Hurleyja nakon dolaska u Jugoslaviju, a koji se sastoje u općenitoj eksproprijaciji crkvene imovine počevši od biskupske rezidencije u Ljubljani i župnih kuća te katoličkih škola. Nakon Ljubljane, mons. Hurley je posjetio Zagreb kako bi dobio neke informacije o prilikama o Crkvi u novonastaloj državi. Već taj boravak u dva grada sigurno mu je puno toga otkrio o problemima s kojima se suočavala

Katolička Crkva u Jugoslaviji (str. 37-39).

Jedna od važnijih točaka odnosila se na prvi susret mons. Hurleyja s Josipom Brozom Titom (str. 40-43). Iz tog susreta mons. Hurley nam je ostavio vrijedne dojmove. Iz razgovora je postalo očito da je upravo zagrebački nadbiskup mons. Alojzije Stepinac bio „trun u oku" Titu kojeg se želio pod hitno i na bilo koji način riješiti. Međutim, mons. Hurley nije želio cijeli razgovor posvetiti samo nadbiskupu Stepincu jer bili su i drugi problemi koji su se ticali pritvorenih biskupa i svećenika, a pogotovo ubijenih svećenika, te konfiscirane imovine Katoličke Crkve. No, te su stvari Titu bile od sekundarne važnosti. Nakon toga mons. Hurley je mogao zaključiti da „Tito ne planira zaustaviti progon Crkve, nego ga nastavlja fizičkim i materijalnim sakaćenjem te svim drugim metodama kako bi postigao faktičku eliminaciju Crkve iz društva" (str. 43).

Nakon toga autor se osvrnuo i na prvu godinu diplomatske službe mons. Hurleyja u kojoj je ponajveći izazov bio suđenje i osuda nadbiskupa Stepinca, ali i drugih procesa kao što su onaj mostarskog biskupa Petra Čule te banjolučkog svećenika Nikole Bilogrivića i vjernika laika Felixa Niedzielskog, što je sve pratio kao očevidac toga vremena. Autor nakon toga donosi prvi hrvatski prijevod tog arhivskog teksta sa suđenja nadbiskupu Stepincu uz popratni izvornik na engleskom jeziku čija se kopija nalazi „pohranjena u Apostolskom arhivu Svete Stolice u fondu koji čuva građu Nuncijature u Jugoslaviji, u kutiji pod brojem 36 i fasciklu označenim rednim brojem 13 te listovima numeriranim od broja 401 do broja 452" (str. 44-45).

Iz prijevoda dokumenta, koji autor vjerno prenosi, sačuvana je struktura preuzeta iz engleskog izvornika koji je podijeljen u pet velikih cjelina. *Prva cjelina* govori o odnosima Nuncijature s Vladom Jugoslavije, diplomatskim zborom, hijerarhijom Crkve i ostalim općim praksama i odnosima Nuncijature. Ovaj se dio posebno bavi optuženim biskupima i svećenicima koje je Vlada željela likvidirati, i to na perfidan način uz pomoć Nuncijature nudeći plaće kleru kao oblik naklonosti kako bi se stvorio dojam da Sveta Stolica šutke prihvaća novi sustav na štetu Katoličke Crkve.

Nadalje, iz teksta je razvidan očiti cilj nove Vlade koja se željela infiltrirati u redove Crkve preko imenovanja biskupa, što je Nuncijatura energično odbacila. Također, dokument donosi i dokaze o špijunaži od strane vlasti ne samo domaćeg klera, nego čak i same Nuncijature, što je dovelo do toga da je vrlo mali broj osoba, osim diplomata, posjećivao Nuncijaturu očito iz straha od provokatorskih agenata koji su dolazili u Nuncijaturu traže-

ći tobože pomoć koja bi se protivila zakonima Jugoslavije.

Najveći dio „Izvještaja" čini *druga cjelina* koja govori o progonu Katoličke Crkve na tri područja u čemu se očitovao službeni stav Vlade FNRJ prema Katoličkoj Crkvi popraćen izjavama pojedinih komunista, što je dovelo do progona na djelu. Sve je to imalo za cilj potpunu eliminaciju Katoličke Crkve iz javnog života. Tako se počelo s eliminiranjem malih sjemeništa, ukidanjem tradicionalnih procesija, kao i hodočašća u pojedina svetišta. Zatim, počelo se s naglašavanjem kako kler, koji treba „služiti narodu", treba biti neovisan o stranom utjecaju lukavo planirajući odvajanje Crkve u Jugoslaviji od Svete Stolice, kao i klera od vjernika zbog čega se vršio pritisak na pojedince koji su bili u službi narodu da ne krste svoju djecu. To je imalo za cilj strogo ograničiti katoličko naučavanje u svrhu plana odvajanja vjernika od usmenog poučavanja u vjeri. Tako su zatvorene sve katoličke škole da bi naobrazba i odgoj mladih bili isključivo prepušteni državi koja se „pobrinula" za izbacivanje svakog oblika religije iz društva.

Uz to, ne može se zanemariti ni sloboda katoličkog tiska koji je također bio eliminiran iz društva. S tim u vezi i sloboda vjerskog poučavanja uopće je u prve dvije godine vlasti nove Jugoslavije dosegnula „skoro razinu nestanka u Jugoslaviji" (str. 88), kao i mogućnost za slobodno udruživanje u katoličke organizacije, što se možda najviše očitovalo u ukidanju katoličkog Caritasa koji je potpuno izbrisan (str. 93-95).

U tom kontekstu mons. Hurley izvješćuje o ograničavanju slobode posluživanja zarobljenika i ratnih nesretnika koji su najčešće „poubijani ili umrli od hladnoće … u smrtonosnim koncentracijskim logorima" jer su bili Nijemci i katolici (str. 98).

Uz to mons. Hurley izvješćuje i o uskraćivanju slobode odabira svećeničkog i redovničkog života kroz oduzimanje i zatvaranje kako malih, tako i velikih sjemeništa koja su služila svim biskupijama i o kojima je ovisila budućnost Crkve u Jugoslaviji (str. 102-105).

Nadalje, mons. Hurley napominje i progone u režiji zloglasne OZNA-e koja je najčešće koristila svoje „recepte" odvodeći usred noći po njima sumnjive osobe i „neprijatelje države" u zloglasne zatvore. Takva odvođenja i zatvaranja biskupa, svećenika i vjernika laika u zatvore najčešće su bila bez ikakva prividnog suđenja. Jedini njihov zločin je bio odanost Crkvi i njihovo nacionalno rodoljublje (str. 107-109).

Nakon toga mons. Hurley se dotaknuo i pitanja zakona o agrarnoj reformi koji je ograničavao pravo crkvenih ustanova na posjedovanje obradive zemlje do maksimuma od 10 hektara.

Sve u svemu, sve je to bio plod smišljenog plana koji je bio skovan u visokom komunističkom zapovjedništvu u Beogradu koji je ograničavao i oduzimao sva prava i slobode Crkve. Stoga, kao zaključak mons. Hurley navodi da je govor o slobodi religije u Jugoslaviji „očito iskrivljavanje istine" (str. 115) u svrhu propagande u svijetu.

Treća cjelina govori o progonu drugih vjerskih zajednica te donosi informacije o povijesnim stavovima i procesima unutar tih zajednica.

Četvrta cjelina govori o trenutnom stanju Katoličke Crkve u Jugoslaviji sa svim izazovima toga vremena. Mons. Hurley napominje pri tome kako je Katolička Crkva u Jugoslaviji čvrsto uz svoju vjeru i da će o toj vjeri povijest sigurno suditi kao o slavnoj epohi njihove povijesti (str. 117). Neizostavni primjer te vjere je svakako A. Stepinac čija je čvrstoća vjere zasigurno doprinijela da je bilo malo otpada od vjere. „Samo nekolicina svećenika podlegla je kompromisu prema vlastima", piše mons. Hurley (str. 118), te su kao „narodni svećenici" bili prijateljski raspoloženi prema vlasti (str. 119). No, „više od 85 % stanovništva ne prihvaća komunizam niti ga simpatizira" (str. 119) protiveći mu se iz nacionalnih razloga.

Peta cjelina govori o izgledima za budućnost na temelju viđenog jer se komunizam „unutar Jugoslavije duboko ušančio" (str. 122). No, utješno je znati da je Crkva u Jugoslaviji još uvijek snažna, a svoje „Izvješće" mons. Hurley završava parafrazirajući rimskog cara Julijana Apostatu da će na kraju „Nazarećanin pobijediti" (str. 123).

Treće poglavlje Knjige govori o J. P. Hurleyju kao svjedoku različitih procesa u Jugoslaviji čime je davao jasan uvid u sve ono čemu je bio živim svjedokom, posebno što se tiče povijesnih procesa (str. 125). Prije svega tu je njegovo izvješće o slučaju nadbiskupa Stepinca. Naime, već je nakon susreta s Titom u veljači 1946. mons. Hurley mogao vidjeti kako će cjelokupno njegovo djelovanje u Jugoslaviji biti složeno i zahtjevno. U to se mogao uvjeriti vrlo brzo kada je započeo proces protiv nadbiskupa Stepinca oko kojeg se razišao s Titom. Tito je želio pod svaku cijenu eliminirati nadbiskupa Stepinca (str. 126), no, Hurley se držao sugestija Svete Stolice koja je imala vrlo visoko mišljenje o zagrebačkom nadbiskupu u što se i sâm mons. Hurley mogao uvjeriti. No, i sâm mons. Hurlery je bio uvjeren kako se nešto sprema nadbiskupu Stepincu – bilo atentat ili neka vrsta suđenja što bi svakako dovelo do njegove eliminacije iz društva – što se vrlo brzo i dogodilo 18. rujna 1946. godine, te je 11. listopada iste godine i osuđen na 16 godina robije. Budući da je bio svjedokom progona Crkve u Jugoslaviji, mons. Hurley je sugerirao Svetoj Stolici da ustupi podatke o progonima katolika u Jugoslaviji

svim svjetskim agencijama kako bi se prikazalo stvarno lice komunizma (str. 130).

Zbog svoje vjernosti Crkvi i hrabrosti u tim progonima, kao i svjedočanstvu za Krista – što je svakako davao hrabrost progonjenim katolicima – u Jugoslaviji, mons. Hurley se usudio „predložiti Svetoj Stolici da se Stepinac uvrsti u kardinalski zbor" (str. 131).

Autor, nadalje, donosi i neke objekcije mons. Hurleyja o Stepinčevu slučaju (str. 139-140) koje idu u korist Stepincu, pogotovo obarajući optužbu za „prekrštavanje" Srba koju Srpska pravoslavna Crkva nikada nije potezala do povratka patrijarha Gavrila (str. 139). Svakako da ovom informacijom mons. Hurley kao da želi sugerirati da se ispitaju motivi zbog čega je naknadno nastala ova optužba u koritu Srpske pravoslavne Crkve. Osim toga, mons. Hurley poziva da se katolici svih narodnosti, a koji su podrijetlom iz Jugoslavije, ne izručuju Jugoslaviji jer u njoj neće imati pravedno suđenje te će beskompromisno biti poslani u smrt (str. 142).

Autor nadalje navodi kako nam je mons. Hurley donio i bogato izvješće o slučaju mostarsko-duvanjskog biskupa mons. Petra Čule kojeg je pratio pišući naknadno bilješke. Potom je te bilješke slao Svetoj Stolici kao „Izvještaj nuncijature u Beogradu o suđenju biskupu Čuli" (str. 158-160). Na taj je način približio Svetoj Stolici sliku o načinu funkcioniranja jugoslavenskog pravosudnog sistema. Biskupu Čuli se sudilo od 14. do 18. srpnja 1948., mons. Hurley nam je omogućio i uvid u „Obrambeni govor biskupa Čule na suđenju u Mostaru 1948." (str. 164-167) te dokument koji je sastavio biskup Čule pod nazivom „Historijat moga hapšenja i suđenja" koji je zapisao rukopisno 1948. godine, a do Svete Stolice je stigao tek 1952. godine kada ga je tadašnji otpravnik poslova Nuncijature u Beogradu mons. Silvio Oddi pronašao govoreći kako je 1948. godine nekim kanalima uspio biti odaslan iz zatvora (str. 169-174).

Autor se nakon toga osvrće i na don Matu Nuića, svećenika Mostarsko-duvanjske biskupije, koji je uz svojeg biskupa Čulu dijelio sve ono što im je povijest priredila donoseći i njegovo izvješće koje je slao na ceduljicama koje je, kako stoji, stavljao u prljavo rublje pa slao do don Andrije Majića koji je te ceduljice pronalazio i pretipkavao pa slao regentu mons. Hurleyju (str. 175-176).

Autor također bilježi i izvješća s procesâ protiv vlč. Nikole Bilogrivića, svećenika Banjolučke biskupije, te laika Felixa Niedzielskog kojima mons. Hurley nije nazočio, ali je sastavljao bilješke na temelju informacija koje su mu prisutni slali (str. 177-178). Njih dvojica su osuđeni na smrt (str. 179-181) samo zato što nisu dijelili marksističke svjetonazore.

Sve informacije i objekcije koje je mons. Hurley donio poma-

žu nam kako bismo mogli upotpuniti sliku povijesne istine u kojoj se nalazila Katolička Crkva u Jugoslaviji poratnog vremena.

Na kraju – u **Dodatku** – Autor donosi engleske i latinske izvornike koji su od velike važnosti za buduće istraživače koji se budu ozbiljno bavili pitanjem bivše države Jugoslavije i njezinim odnosom prema Katoličkoj Crkvi.

Zaključno, knjiga Bojana Ivešića ima svoju vrijednost ponajprije jer je veoma važan dokument, bogat izvornicima i svjedočanstvima jednog važnog očevidca koji je iz „prvog reda" pratio događaje u poratnoj Jugoslaviji čime svakako obara pojedine teze koje su nam tijekom jugoslavenske „povijesti" redovito bile plasirane i servirane protiv pojedinih biskupa, svećenika i vjernika laika. U svemu tome se zapravo provlači ideja osude cjelokupne Katoličke Crkve u Jugoslaviji, koju na žalost i danas neki veličaju kao paradigmu demokratičnosti i poštovanja ljudskih prava. Ova knjiga je zapravo dokaz da ni demokratičnost niti poštovanje ljudskih prava u toj tvorevini nisu postojali!

Josip Knežević

SPEKTAKULARNA RELIGIOZNOST

Ilija Čabraja, *KARIZMATSKI POKRET, pentekostalizacija Crkve*. Zagreb: Naklada Sv. Antuna, 2025., str. 403.

Karizmatski pokreti rođeni su na samom početku 20. st. u Americi sigurno u protestantskom miljeu. Misao vodilja bila je obnova u Duhu. U tom duhu treba prvo spomenuti metodističkog pastora **Charlesa F. Parhama** koji 1900. osniva biblijsku školu za buduće misionare. Studentica **Agnes Ozman** uz polaganje ruku doživljava „krštenje Duhom" (Dj 1,5) i govor u jezicima, što se smatra zaštitnim znakom i početkom pentekostalnog pokreta. U razvoju pokreta važan je afrikanac **William J. Syemour**, Parhamov učenik. U razvoju ovog pokreta naglašavaju tri vala prema trima vođama: **Dennis J. Bennet,** drugi i **John Wimber,** treći. Treći je usmjerio svoje djelovanje na onesposobljavanje teritorijalnih snaga (demona) koji priječe otvaranje evanđelju (str. 27).

Neke karizmatske zajednice u Europi oformljene su sredinom 20. st. (Schönstattski pokret 1914.; Fokolari 1943. u Trientu; Cursillo 1949. na Mallorci; Neokatekumeni 1965. u Madridu; Egidus 1968. u Rimu itd. Pokret dolazi i u Hrvatsku 1975. Jer je imao miris protestantizma, promijenjeno mu je